

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1942**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS

OCH SKANSENS ÅRSBOK

1942

Redaktion:

SIGURD WALLIN · GÖSTA BERG · SIGFRID SVENSSON

Omslaget: Studenterna fira valborgsmässoafton på Skansen. Foto Folke Carlsson.

*Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1942
Djuptrycksplanscher från Nordisk Rotogravyr*

EN MIDDELALDERSK STOL FRA HALLINGDAL

av Ragnhild Bjerregaard

I Nordiska museets norske avdeling står en kassestol fra Torpo i Hallingdal. Stolen er usedvanlig høi, bild 1—2. Den virker tung og solid som de norske kirkestolene fra tidlig middelalder, og er konstruert på samme måte. Fire stolper bærer stolen, inn i dem er felt kassens fire helt tette sider og de svungne armlener. Stolpene er av bjerk, side-, for- og bakstykke av furu.

Det bakre stolpepar faller straks i øinene på grunn av sin eiendommelige form. Det er høie stolper hvis baksider ser ut som de er dreiet. Men ved nærmere eftersyn viser det sig at den gamle ryggplanke som er bevart er skåret i ett med stolpen slik at denne ikke kan være dreiet eller svarvet men må være skåret. Også på den andre stolpen kan man øverst se rester av den gamle planken. Ribbene på de "dreiete" baksider har midtprofil. Jeg kjenner ingen bevart norsk middelaldersk stol som har slike stolper, og ingen svenske heller. Men en lignende form finnes avbildet på døpefonten fra Grötlingbo på Gotland, bild 3, som J. Roosval har datert til slutten av 1100 årene (Die Steinmeister Gotlands). Den ene av de to stolene har dreiete både for- og bakben, den andre har forben som de byzantinske typene, det bakre par er dreiet som Torpostolens og ender i en slags dyrehode (?) som vender bakover. Såvidt jeg vet har ingen, hverken norsk eller svensk stol hjørnestolper hvor hodene vender bakover. Antagelig har kunstneren fremstillet det slik for å tydeliggjøre.

Det forreste stolpepar på Torpostolen er av en ganske annen type. De er firkantete og har enkle middelalderske profiler.

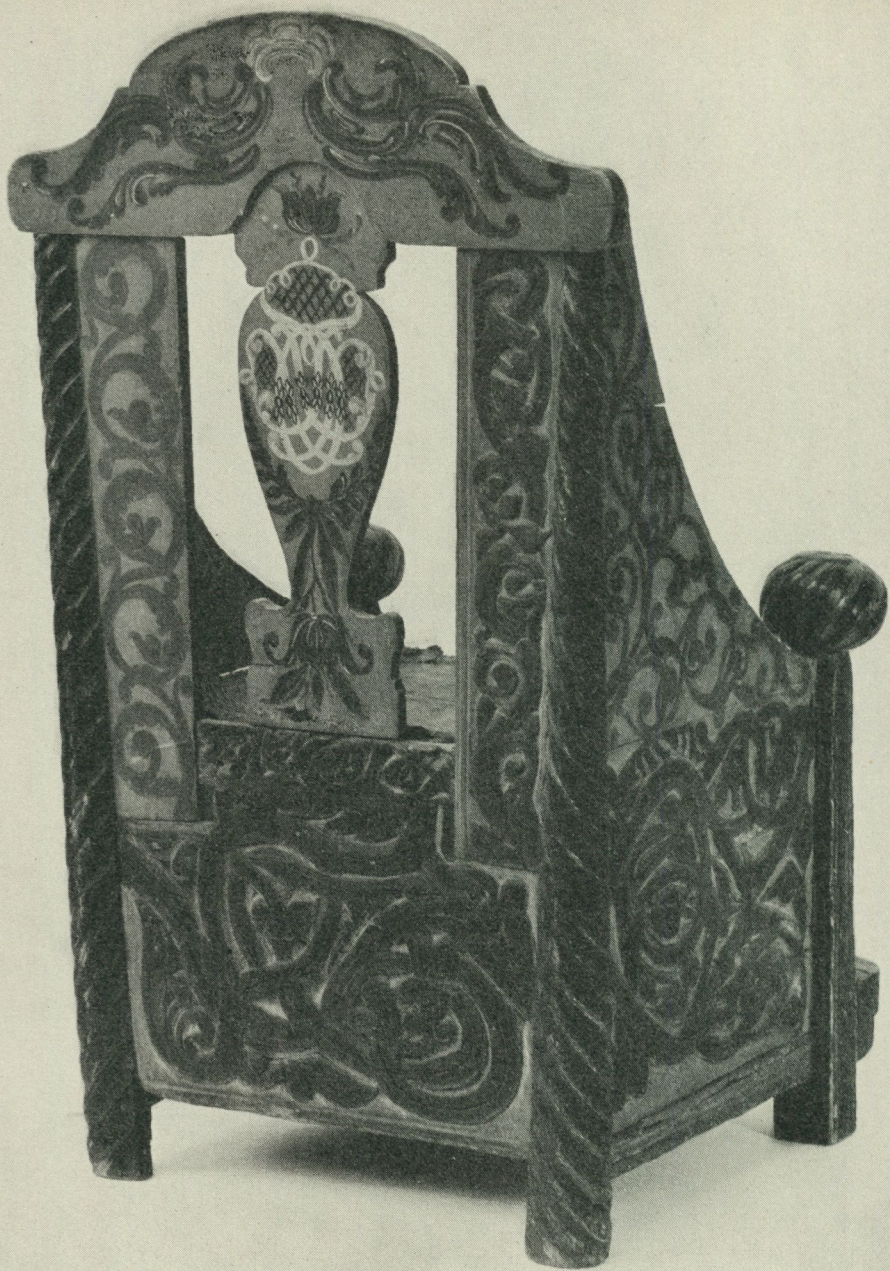

Bild 1. Stol fra Hallingdal, Norge. Nordiska museet 20,740.

Bild 2. Stol fra Hallingdal, samme som bild 1.

Tappene fra stolkassen går tvers gjennom stolpene på vanlig middelaldersk vis. Disse stolpene ender i store "dreiete" kuler som er sterkt slitt på oversiden. Men på undersiden synes tydelig ribbenes midtfure.

Slike store "dreiete" kuler finnes visstnok bare på et par andre norske stykker. Det ene er en benk fra Hallingdal i Nordiska museet, bild 4. Noe bestemt kan kanskje ikke sies om dens alder. Men både konstruksjon, profiler og utstyr forøvrig tyder på at den er fra middelalderen. Typologisk fører Harry Fett den sammen med en benk fra Heddal kirke i Telemark, som vel almindelegst dateres til 1200 årene (Bänk og stol i Norge).

I Heddal kirke i Telemark står en stol som har lignende "dreiet" kule på den ene fremre stolpen som Torpostolen. Det er et elegant arbeide med kraftige utskjæringer, rikt profilert og med understell opdelt ved romanske søilerekker. Hjørnestolpene er firkantete med profiler. J. Meyer daterer stolen til 1200 årene (Fortids kunst i Norges bygder). L. Dietrichson mener at Heddal stavkirke er fra ca 1250.

Bakstykket på Torpostolens kasse er skåret ut med ranker som fyller hele flaten, likedan er kassens høire side. Det er ingen fast komposisjon i feltene, men det hele ser ut som mer og mindre tilfeldig sammenslyngete bånd. Disse ender i tre- eller firblad, de har enkel midtprofil og dekkblad og ringer hvor bladene springer ut. Høire sidestykke er helt intakt, men det bakre felt er skåret av oventil, her er felt inn et smalt, skrått stykke uten dekor. Over det igjen er tappet inn et rett tverrstykk med samme skur som de øvrige, bare mindre og mer gnidret.

Den høire ryggplanken har en skåret ranke som helt stemmer overens med de andre bladformene.

Det venstre armlenet har den svaie linje som er almindelig på de tidlige middelalderske stolene. Utvendig har det ranke-slyng hvor enkelte av bladene nesten er forkrøblet til kløverform. Innvendig har lenet profil langs overkant og rygg.

Den vegetabilske ornamentikken på disse stykkene har sine tydelige paralleller på stavkirkeportaler som f. eks. Åls og Torpos

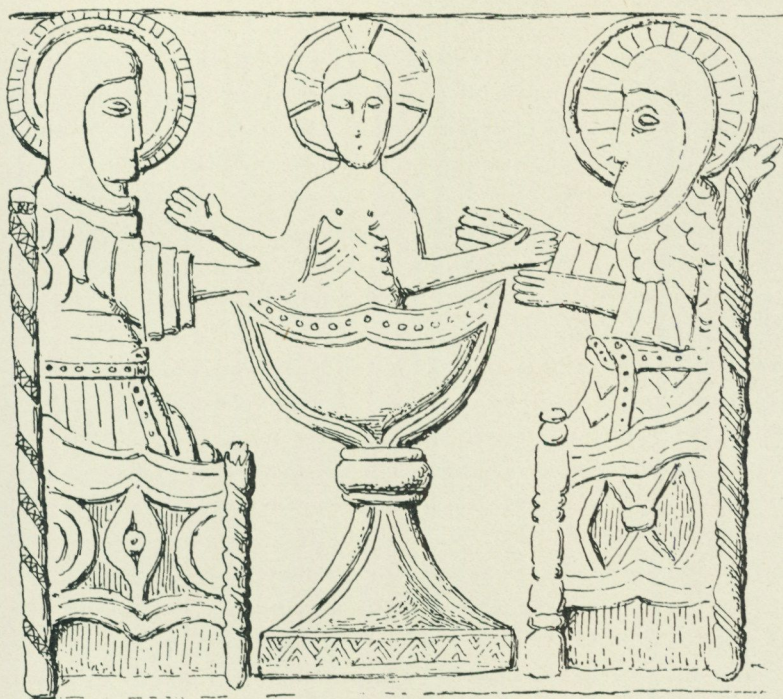

Bild 3. Stoler på døpefont fra Grötlingbo, Gotland. Tegning af O. Sörling, Vitterhetsakademiens arkiv, Stockholm.

i Hallingdal. Disse kirkene er antagelig fra slutten av 1100 årene eller omkring 1200. Lignende rankeverk finnes på Blakerstolen fra Lom fra henimot 1200 (avbildet i årboken Viking 1938).

Stolens venstre side har et skåret geometrisk motiv. Det består av to konsentriske ringer med midtfure, over og under disse er tredd fire bladstilker eller hvad man skal kalle det, to av dem danner et skrått kors, to et rett. Runde blad finnes også i sirkelsegmentene. På en korskranke (?) i Opdal stavkirke i Numedal finnes et motiv som ligner dette temmelig meget. Her er to korslagte stengler som er flettet over og under tre konsentriske sirkler. Bladverk finnes ikke. L. Dietrichson daterer

både kirke og balustrade til henimot 1300. Kirken er visstnok noe eldre, men begge deler er vel fra 1200 årene. Motivet er antagelig et av de mange den romanske kunst fikk fra den romerske, som f. eks. dekoren på en korsranke i S. Sabina i Rom (E. Wrangel, Lunds domkyrkas konsthistoria, fig. 254).

På Torpostolens forstykke er fremstillet en steilende hest med sadel. Hesten kan tildels minne om "Grane" på portalene fra Hylestad og Vegusdal stavkirker i Setesdal fra sent 1100 tall (Norske bygder, bind 1: Setesdalen, fig. 73 og 76). Hesten "Grane" har spisse ører, kort man og lang hals, men Torpostolens ser meget villere ut med nesten drageaktig lang krum hals og åpen kjeft med lange kjever. Manen er stilisert som repstav. Den steilende hesten med stilisert man er også skåret på Blakerstolen, men her riktignok i en kampscene. Også sadelformene kan minne om Hylestadportalens, den har de samme høie knappene, men denne formen finner vi igjen langt oppi 1700 årene, så den er ikke noe dateringsmiddel.

Noen større vanskeligheter med dateringen av stolen fra Torpo skulle det ikke være. Konstruksjonen med de fire stolper med inntappede kassebredder svarer til Blakerstolens og andre middelalderske stoler. De bakre stolper fantes det parallell til på døpefonten fra Grötlingbo fra slutten av 1100 årene. De fremre firkantete stolper med profiler er av almindelig middelaldersk type. "Dreiete" kuler på toppen hadde blant annet Heddalstolen som sikkert må betraktes som et 1200 tall-stykke.

De ornamentale feltene på kassens bakstykke og høire side, den ene ryggplanken og sidelenet står som nevnt Blakerstolen nær, og er i nær slekt med flere stavkirkeportaler. Men noe sikkert dateringsgrunnlag behøver dette ikke å være, for denne ornamentikken holder sig i vår folkekunst til langt op i 1600 årene. Det geometriske motiv på venstre side sattes i forbindelse med en korsranke i Opdal stavkirke antagelig fra 1200 årene, men noe større fra eller til sier dette ikke. Hesten med sadel hadde sine slektninger på stavkirkeportaler fra henimot 1200.

Såvidt jeg vet finnes ingen nærmere opplysninger om hvor

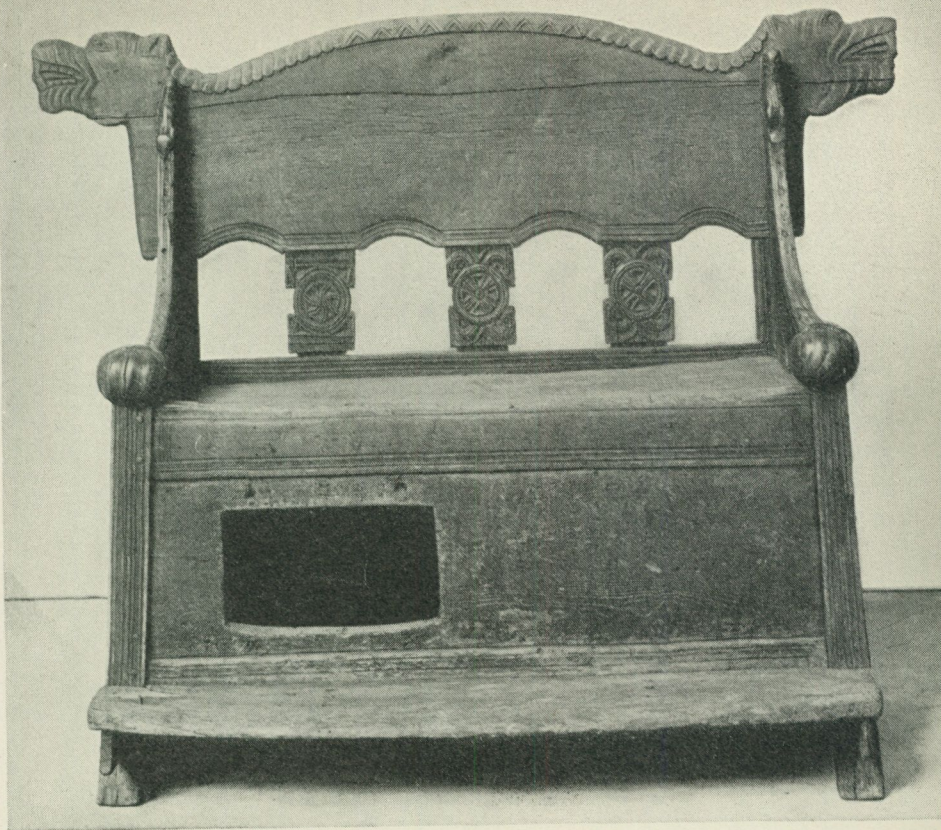

Bild 4. Benk fra Gol prestegjeld, Hallingdal, Norge.
Nordiska museet 20,657.

stolen stammer fra. Det er vel mulig at den oprinnelig er en kirkestol, og kanskje kunne den være fra Torpo kirke eller en av de andre kirkene i nærheten, Gol eller Ål (alle disse kirkene dateres til bortimot 1200). Men jeg har ikke kunnet finne at stolen er nevnt i forbindelse med noen av dem.

At de "dreiete" kulene er så slitt skulle tyde på flittig bruk og det skinntrukne sete ser temmelig medtatt ut. Kanskje stolen har stått på en eller annen gård i Hallingdal.

Hvorom allting er så er det rimmeligst å anta at stolen er fra 1200 årene. Thor Kielland daterer den i "Møbelkunstens historie" til samtidig med Blakerstolen, altså henimot 1200, mens

Sigurd Grieg (Oseberg, del III) mener, at den er fra 1200 tal-
lets annen del, og nærmest gjort efter eldre forbillede. Kanskje
er en datering til første halvdel av 1200 årene det sannsynligste
etter den gjennomgåelse vi har gjort.

Hvordan stolens rygg egentlig har sett ut fra begynnelsen
er vanskelig å si. Overstykket kan ha gått ut over hjørnestol-
pene som nu, i likhet med Tyldalstolen fra ca 1200. Har stolpene
selv endt i dyrehoder må det ha vært et midtstykke (som på Bla-
ker- og Gålås-stolene, se billedene i Viking 1938), men det finnes
ingen nut før midt nede i høire ryggplanke. Hvordan ryggstøets
nedre del har vært kan vi ikke med sikkerhet vite. Stolens nyere
deler er ryggens overdel og midtstykke og den ene sideplanke
samt det ene armlenet. Det tykke klumpete fotbrettet er nok
også av ny dato.

Det er rimelig at fornyelsen er omtrent samtidig med ma-
lingen. Stolen er malt med friske norske bondefarver, mest blått
på rød bunn. De middelalderske ranker og det geometriske mo-
tivet er blå og på den nye ryggplanken og det høire lenet er malt
en temmelig fri "kopi" av de middelalderske ornamenter. De
nye deler i rygglenet har dekor i hvitt, blått og sort, med tuli-
paner, speilmonogram o. s. v. Antagelig er disse tilsetningene
fra omkring 1800.

Til tross for at Torpostolen ikke på langt nær er så fint ar-
beide som flere av våre andre samtidige stoler, ser den stase-
lig ut med sin høie reisning og sin nye, glade farveprakt.